

A hungarológiáról és magyarországi intézményeiről

JANKOVICS JÓZSEF–MONOK ISTVÁN

Nem meglepő ugyan – talán még megszokottnak is mondható –, hogy valamely fontos kérdésről nem annak tartalmi érdemeit szem előtt tartva, hanem formai oldalról közelítve a „megvalósíthatóság” fontosságát hangsúlyozva vitatkozunk. Hosszú évtizedek óta zajlik vita a hungarológia fogalmáról, hazai és külföldi intézményeiről, az együttműködés megvalósult és vágyott formáiról. Ez a vita végső soron mindig arról szövegezték le a résztvevők. A tartalmi oldalról ilyennek minősült Pál József – akkori NKÖM helyettes államtitkár – felvetése egy Goethe Intézet-szerű intézményről, mint önálló költségvetési szervről, amelyhez a magyarsággal kapcsolatos külföldi kutatás, oktatás, illetve a magyar kultúra képének egyes más nemzetek körében való formálása feladatként tartozna. Az irányítás ebben az intézetben a szakmai szervezeteké lehetne, vagyis a tartalmi kontroll folyamatosan érvényesülne. A másik oldalon ugyanazon a megbeszélésen elhangzott Kroó Norbert – akkori OM helyettes államtitkár – véleménye arról, hogy a szakmai szervezetek ne akarjanak közpénzek felett rendelkezni, azt bízzák csak az államigazgatás szerveire. Az említett intézet pedig illúzió, hiszen nehéz lenne meghatározni a helyét az államigazgatás rendszerében.

Az ilyen viták soha nem vezethettek végső megoldáshoz – ha egyáltalán van ilyen –, így a hungarológiai feladatok megvalósítása során egy-egy jelentősebb egyéniség hatása érvényesült, aminek eredményeképpen alakultak, virágoztak, majd elsorvadtak egyes intézmények.

Véleményünk szerint az a kiindulópont hibás, miszerint meg kell határozni a hungarológia fogalmát, és ehhez kell rendelni intézményeket, azok felettes hatóságait, akik a közpénzekből megpróbálnák forrást biztosítani egyes feladatok megvalósítására. Hibás a kiindulópont, mert egy fogalom meghatározása mindig elméleti síkon marad, és soha nem lesz mindenkorra érvényes hungarológia fogalom. Nem is lehet, ha a fogalmat a feladatokkal próbáljuk meg állandóan *közvetlenül* összekötni. Az államigazgatás nézőpontjából mindig igaz lesz az az állítás, hogy ha a szakmai körök nem tudják megmondani, hogy mit akarnak – nincs mindenki által elfogadott hungarológia-fogalom –, akkor érvényesülnie kell a költségvetési pragmatizmusnak, és az egyes konkrétan megfogható problémák megoldását kell előtérbe helyezni. Ehhez pedig az államigazgatás szervei, a minisztériumok elégségesek. Hamis dolog ugyanis azt mondani, hogy lám ott van a Nemzetközi Hungarológiai Központ, annak konkrét, megfogható feladatai vannak, támogassuk azt, és az legyen minden hungarológiai kérdésben a viszonyítási alap.¹ Nem azért hamis, mert nem lehet igaz, hanem azért, mert a Hungarológiai Központ nem az államigazgatási logika mentén keletkezett. Adott pillanatban befolyásos személyiségek szakmai elképzelései testesültek meg benne. Ha ma nem volna Hungarológiai Központ, a viták mai állása alapján joggal feltételezhető, hogy nem lenne létrehozható. Márpedig nem lehet olyan gondolati vezérfonalat választani egy vitában, amelynek nincsen – a hungarológiai feladatok szemszögéből – folyamatossága, általános érvénye.

Van ugyanis ilyen gondolatmenet, de annak *kiindulópontja a feladat*, és *nem a fogalom* meghatározása. A feladatok végrehajtására létező intézményrendszer áll a mindenkori kormányzat rendelkezésére, ha nem, akkor lehet bővíteni az intézményrendszert. Ha az egyes intézményeknek a történelmi változások mentén átalakul a feladatuk, akkor azt is figyelembe kell és lehet is venni. Vitatkozzunk tehát arról, hogy **melyek ezek a feladatok!**

¹ A Hungarológiai Tanács 2000. április 20-i ülésén tárgyalt Kissné Pap Margit *Áttekintés* című anyagáról. Ebben megfogalmazódott, hogy ne legyen egyik terület vagy intézmény sem alárendelve a másiknak. Ugyanakkor az *Áttekintés* a hungarológiai feladatokat lényegében a Nemzetközi Hungarológiai Központ-hoz csoportosítja, amelynek fenntartója az Oktatási Minisztérium. Amelyik intézmény pedig nem oktatással foglalkozik, de hungarológiai tevékenységet végez, azzal majd az OM együttműködési megállapodást köt. A „viszonyítási alap” kifejezést ezt a szándékot szem előtt tartva használjuk.

A magyar nyelv és kultúra oktatása külföldön

Az egyik leginkább kézben tartott terület, jól kiépült intézményi háttérrel, világos döntéshozatali mechanizmussal és persze nagyon kevés pénzzel. A Nemzetközi Hungarológiai Központ legfontosabb feladata az e területen folyó munka szervezése, segítése. Természetes dolog, hogy az államigazgatási háttérrel az Oktatási Minisztérium Felsőoktatási Főosztálya biztosítja.

A személyi és anyagi természetű gondok mellett, sajnos, vannak nagyobb problémák is e területen. Az a biztosíték, amelyet az országok közötti kétoldalú megállapodások nyújtanak, a gyakorlatban sem az anyagi háttér, sem a szervezési gondok megoldása szempontjából nem elégséges. Először is, mert gyakran nem hajtják végre az egyezményekben rögzített feladatokat. Az egyetemek ugyanis a világ legtöbb országában autonóm intézmények, nem kényszeríthetők arra, hogy rajtuk kívül hozott döntéseket végrehajtsanak. A Nemzetközi Hungarológiai Központ nagy energiát fordít arra, hogy lehetőleg minél több egyetemet érjen el segítő szándékkal. Van azonban egy olyan köre a külföldi egyetemeken magyar vonatkozású kurzusokat tartó oktatóknak, akiket csak a régiók, a városok, vagy az egyetemek közti kétoldalú egyezmények keretében ismerhetünk meg (és támogatunk), illetve a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság fogadja tagjai sorába őket. Ez utóbbi szervezet már nem az OM támogatási körébe tartozik, hanem az MTA, és esetenként egyes alapítványok, illetve a NKÖM áll a tevékenysége mögött.

Vannak tartalmi gondok is, amelyeket alaposan meg kell vitatni: a magyar valóban csak nyelvként, finnugor nyelvként érdekes, vagy a magyar kultúra, tudomány is kelthet érdeklődést. A kiküldendő vagy támogatandó oktatók személye, illetve a támogatások mikéntje (szakmai anyagok, könyvek, információk stb.) ugyanis e viták eredményeként változhat.

A magyar nyelv és kultúra oktatása külföldieknek Magyarországon

Látszólag ez is rendben lévő terület, feszültségek a tevékenység vállalkozás jellege miatti konkurenciaharcból azonban adódnak. A Magyar Nyelvi Intézet tevékenysége, az egyes egyetemeken folyó hungarológia szakos képzés, illetve az időszakonként szervezett nyelvi és kultúrtörténeti kurzusok (pl. a Debreceni Nyári Egyetem vagy az Anyanyelvi Konferencia rendezvényei) elégséges háttérrel biztosíthatnak. Az Akkreditációs Bizottság minőségellenőrző tevékenysége mellett egy jól működő Hungarológiai Tanács bizonyos hasznos tanácsokkal szolgálhat e téren is.

Ez a feladat államigazgatási szinten ugyancsak az OM hatáskörébe tartozik, de az Anyanyelvi Konferencia a NKÖM támogatásra alapozza éves tevékenységét.

A külföldi magyar kutató- és kulturális intézetek fenntartása

Hagyományos csatátér a Külügyminisztérium és a NKÖM között, a vitákat azonban gyakran személyes érdekek érvényesülése dönti el. Az alapvető probléma a két intézményrendszer összevonása, ugyanis így egyik profil sem érvényesül ténylegesen, egyik területen – tudományos kutatás, illetve a magyar kultúra megjelenítése és képviselete – sem folyhat hatékony, nyugodt munka. Ez az a terület, ahol egy nagy tekintéllyel bíró, legalább de facto döntési jogkörrel felruházott² Hungarológiai Tanács kijelölhetne preferenciákat, és a minisztériumok elfogadhatnák azt.

A külföldi magyar intézetek és tanszékek könyvtári ellátása

Ez az a terület, amelynek mentén valóban pazarló gazdálkodás folyik. Nem tudjuk ki, kinek, mikor és mit ad, továbbá azt sem, hogy mi lesz a kiküldött könyvek sorsa. Az NHK 1998. augusztus 25-én szervezett *Magyar könyvtárak idegen nyelvű környezetben* tanácskozás résztvevőinek ajánlását³ minden illetékes megkapta, a megvalósítás nem kezdődött el. Közben a NKÖM létrehozta a nemzeti könyvtár Könyvtári Intézetét, ami megerősíti az OSZK törvényben kapott felelősségét a határokon túli intézmények könyvekkel való ellátásának koordinálásában. Javasoljuk, hogy az OSZK KI dolgozzon ki egy tervezetet, amelyet a Hungarológiai Tanács tárgyaljon meg, és hozzon határozatot ez ügyben. A támogatásra fordított pénzek elköltését pedig bízzák az OSZK, az NHK és a NMFT együttműködésére. Az utóbbi bekapcsolódása e munkába azért lenne fontos, mert az egyes kutatók támogatása nem lehet az előbbi két intézmény dolga, illetve tilos nekik magánszemélyeket támogatni, míg az utóbbi egyik alapfeladatának tartja.

Államigazgatási oldalról e területet mindenki támogatja, rendelkezésre állnak a közalapítványok (a legnagyobb az Illyés és az Apáczai Közalapítvány), de az egyes alapítványok (kiemelhető a Pro Hungaria), intézmények, városok, régiók és magánszemélyek is részt vállalnak a feladatok megoldásában.

² Erre a javaslatra utal Kissné Pap Margit idézett anyaga (l. 1. sz. jegyzet!), akkor, amikor az általunk felvetett Felsőoktatási Tudományos Tanács párhuzamot említi.

³ Miután az ajánlás szövege akkor nem került nyilvánosságra, most e hozzászólás függelékeként jegyzetelve (aktualizálva) közöljük.

A hungarológiai kiadványok megjelentetése

Látszólag elégséges megjelenési fórum áll a magyarországi és a külföldi hungarológusok rendelkezésére.⁴ A hungarológiai tevékenység sokféle színvonalú és tartalmú szakirodalmat igényel. A megoldandó feladat a magyarországi humán tudományok eredményeinek megismertetése a magyarul nem tudó szakemberekkel. Az ilyen – csak nagy költséggel megjelentethető – folyóirat, a Hungarian Studies állandó megjelenési gondokkal küzd. A másik gondokkal küzdő terület az egyes, a nemzeti kulturális hagyományokhoz tartalmában és nyelvileg is igazodó tankönyvsorozat hiánya. Mást és máshogy kell magyar történelmet tanítani egy németnek, angolnak vagy bolgárnak.

Tartalmi jellegű probléma – nem a megjelenési fórumok hiányának következménye – az, hogy a nem magyarországi hungarológiai alapszakoknak nincsenek kellő itthoni visszhangja. E körbe tartozna az itthoni megjelenési lehetőségek biztosítása, illetve a külföldön kiadott munkák szakmai megmérése.

E tevékenység támogatását nem lehet egyetlen államigazgatási szervhez kötni, hiszen az egyes kiadványok kiadói általában sok helyről szedik össze a megjelentetéshez szükséges minimális pénzt.

A nem Magyarországon működő magyar tudományos szervezetek támogatása

Hozzászólásunknak ebben a részében tekintsünk el a ma még sokszor csak nevében létező, de reményeink szerint mégiscsak feltámadó Collegium Hungaricum rendszertől, és csak a nem magyar fenntartású és nem egyetemen működő külföldi tudományos intézményekre gondoljunk. Ezek létrehozása a Kárpát-medencében sokszor a szakemberek hiánya miatt nem lehetséges. Az Erdélyi Múzeum Egyesület (Kolozsvár) azonban múltjánál és aktivitásánál fogva is kiemelhető, és kiemelten támogandó intézmény. Az okok sorolása helyett csak megemlíjtük, hogy már most jó háttérintézménye a magyar nyelven folyó egyetemi képzésnek, és ilyen lehet egy majdani magyar egyetem számára is. Tudományos gyűjteményeinek, főként könyvtárának rendszeres fejlesztése, magyarországi támogatása sok magyarországi kutatónap költségét takarítaná meg. Ehhez a típushoz tartozik a dinamikusan fejlődő Fórum Társadalomtudományi

⁴ A folyóiratok válogatott jegyzékét lásd: Kovács Ilona–Gál Júlia: Hungarológiai folyóiratok, évkönyvek, sorozatok. (Válogatott betűrendes jegyzék.) OSZK Híradó XLII(1999) 9–12., 44–46.

Intézet, amelynek nem kihelyezett ülései vannak a szlovákiai magyarság nagyobb településein (az EME a vándorgyűlés rendszerét tartotta meg), hanem az intézet egyes „osztályai” működnek egy-egy településen.

A nyugat-európai országokban működő intézetek közül kiemelendő a müncheni Ungarisches Institut, mint olyan, amelyet a magyar állam éves költségvetésének egy részével is támogat. A másik intézményi típus az, amely igényli az intézményes együttműködést, és ez az együttműködés kölcsönös érdek. Ilyenek például az Institut für Landeskunde Siebenbürgens (Gundelsheim), vagy a Donauschwäbisches Institut (Tübingen).

A szervezett támogatásnak államigazgatási résztvevője alapvetően a NKÖM, de az egyes külföldi intézmények aktivitásától függően a többi tárca (OM, KM) is. Mellettük kulcsszerep jut a Magyar Tudományos Akadémia jól szervezett támogatási rendszerének.

A nem Magyarországon működő magyar kulturális szervezetek támogatása

Parttalanságánál fogva kérdéses, hogy a hungarológiai tevékenység „belső köréhez” sorolható-e. Miután sok helyütt nem lehet tudományos intézményt létrehozni, illetve a helyi egyetemen nincsen szervezett hungarológiai képzés, ezek a szervezetek adnak keretet a tudományos munkának is. E kör támogatásában lehet leginkább megtartani a mozgalmi jelleget, de a szervezett támogatás, amelyet a Magyarok Világszövetsége, a NKÖM, az OM, az MTA és a nagyobb alapítványok biztosítanak, nem váltható ki ezzel.

A magyar és a nem magyar származású, de magyar témával foglalkozó tudományos kutatók számontartása, munkájuk információkkal, könyvekkel való támogatása

A szakmai szervezetek feladata. Elsősorban az MTA végzi ezt a munkát, de jól működik az egyes szakmákat szervező intézményi rendszer is. Rendszeresen találkoznak a világban élő magyar származású mérnökök, orvosok, természettudósok, könyvtárosok stb. A hungarológia nemzetközi társasága a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság. Hasonlóan a világ italianistáihoz, szlavistáihoz, skandinavistáihoz stb. a hungarológus szakemberek e társaságon keresztül kapcsolódnak az UNESCO FILLM (Fédération Internationale des Langues et Littératures Modernes) munkájához. Ez az egyetlen olyan szakmai társaság a szakterületen, amely tagja nemzetközi szövetségnek.

Alapvető feladata az egyes kutatók számontartása, a rendszeres információellátás megszervezése és fenntartása. Fontos kiemelni a tagságnak azt a körét, amelyet az eddig említett feladatok mentén, vagy ezeken kívül egyetlen magyarországi államigazgatási szerv, intézmény nem ér el. Olyan szakemberek, akik a világ különböző egyetemein dolgozva magyar vonatkozású témát kutatnak, illetve oktatnak. A NMFT a MTA költségvetéséből kap rendszeres, ám nem kellő mértékű támogatást. Rendszeres támogatást biztosít még (pályázat alapján) az Illyés Közalapítvány. Az államigazgatás résztvevői nem rendszeresen, de hozzájárulnak fennmaradásához.

A magyar vonatkozású dokumentumok feltárása külföldön, hazai nyilvántartásuk

Klasszikusnak nevezhető hungarológiai tevékenység. Sokáig talán „a” hungarológiai tevékenységnek nevezték. Sajnálatosan és méltatlanul elhanyagolt terület. Végül is ezért kellene a jól kiépített Collegium Hungaricum rendszer, és annak háttérében – de csak háttérében – a hazai és külföldi oktatási rendszer és a nemzeti gyűjtemények működése. Óriási előrelépés e téren a Klebelsberg Kunó Alapítvány létrehozása és működése. A Magyar Ösztöndíj Bizottság (MÖB) hatáskörébe eső ösztöndíjak egy része is erre a célra fordítódik. Fontos lenne az ez utóbbi keretben feltárt dokumentumok központi nyilvántartása a nemzeti intézményekben (könyvtár, levéltár, múzeum), hiszen számos olyan levéltári vagy könyvtári anyagot ismerünk, amelyet egymás után jelentős magyar közpénz ráfordításával többen kutattak. Az eredmény pedig jószerével csak a kutatók egymás közti vitája arról, hogy ki, mit fedezett fel. E tekintetben a Klebelsberg Alapítvány kiírása és lebonyolítása is példaadó lehet.

Tartalmi oldalról a tevékenység szervezésében a legnagyobb felelőssége az MTA intézeteinek, az egyetemeknek, illetve a nemzeti gyűjteményeknek van. Ez utóbbiak felelőssége a rendszeres nyilvántartás is. Az anyagi háttér biztosítása állami feladat. A NKÖM és az MÖB mellett több tárca is részt vesz ennek megteremtésében.

* * *

Nem állítjuk, hogy valamennyi, a hungarológia szempontjából fontos feladatot megemlégtünk. A feladatrendszer kidolgozása lehet például egy új, az eddiginél hatékonyabb Hungarológiai Tanács dolga. Ahogyan az is, hogy az egyes feladatok végrehajtására javasol egyes intézményeket, amelyek arra a célra a bárhol kezelt állami költségvetési fejezet pén-

zét felhasználhatnák (nem ők osztanák a pénzt, hanem ők költenék el szigorú államigazgatási ellenőrzéssel). A fenti feladatsor nagyon rövid, jelzésszerű bemutatása azonban elégséges arra, hogy bizonyítsa, nincsen olyan feladat, amelyet csak az egyik, vagy csak a másik minisztérium támogatna. (Van azonban a feladatok közt olyan, amelyet egyik sem támogat rendszeresen.) *Nem indokolt tehát a Hungarológiai Tanácsot egyetlen miniszter tanácsadó testületévé tenni*, amikor csak döntés kérdése, hogy több miniszter tanácsadó szerve lehet. Ugyanígy nem indokolt az sem, hogy az OM adminisztrálja. A nem de jure, hanem csak de facto döntési pozíció – amelyet a Tanácsnak javasolunk – nem okozhat államigazgatási problémákat, egyik minisztériumnál megjelenő fejezeti pénz sem kerül a másikhoz, nem kell a Miniszterelnöki Hivatalhoz helyezni, mert nem önálló költségvetéssel bír tanács.⁵ Ezért is javasoljuk a Felsőoktatási Tudományos Tanácshoz hasonló státuszt annyi különbséggel, hogy több minisztérium több főosztálya is elfogadná a döntéseket. A Tanács összetételét is ennek megfelelően kellene alakítani. A három minisztérium, a Magyar Tudományos Akadémia, a Nemzetközi Hungarológiai Központ, a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság, a Magyar Nyelvi Intézet, az Anyanyelvi Konferencia és a nemzeti intézmények közül az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Országos Levéltár delegálna tagot. Miután „... a hungarológia nem az, amit a metropolis kínál, hanem amit a helyszín igényel”⁶, külön kérdés, hogy a nem magyarországi hungarológia hogyan képviselteti magát e Tanácsban. A Tanács adminisztrációját nem valamelyik minisztériumból kell ellátni, hanem maga válasszon főállású titkárt, akit helyileg bármelyik intézmény is elhelyezhet.

⁵ Ebben a kérdésben vannak viták a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság vezetői közt is. Vannak, akik a Klaniczay Tibor és Béládi Miklós által kidolgozott (1983) tervet úgy értelmezik, hogy az abban szereplő „határozathozatali és döntési jogkör”-t önálló költségvetés nélkül nem lehet megvalósítani.

⁶ Az idézet Rákos Pétertől származik, aki az I. Hungarológiai Világkongresszuson a magyarságtudománynak a Magyarországon (a metropolison) kívüli felsőoktatásban elfoglalt helyével kapcsolatban tett hozzászólásában mondta ezt. Vö.: Rákos Péter: *A magyar filológia felsőfokú oktatása Közép-Európában*. In: *Hungarológiai oktatás régen és ma*. Szerk. M. Róna Judit. Bp., 1983. 7–14.

A Nemzetközi Hungarológiai Központ által 1998. augusztus 25-én szervezett „**Magyar könyvtárak idegen kulturális környezetben**” konferencia-szekció résztvevőinek ajánlásai a kulturális kormányzat illetékes szerveinek (jegyzetelve: 2000. május 2.)

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete⁷ kapjon megbízást egy olyan bizottság felállítására, amelynek feladata a külföldi magyar könyvtárak helyzetének áttekintése. A bizottság vizsgálja meg, hogy ezen működése összhangban van-e a magyar könyvtári törvény előírásaival, illetve a hazai könyvtári gyakorlattal. Fogalmazzon meg ajánlást e könyvtárak támogatásának, üzemeltetési körülményeinek javítására. Hasonlóan az Európai Közösség országainak gyakorlatához, ez a bizottság lássa el ezeknek a könyvtáraknak a szakmai felügyeletét, illetve (nem magyar fenntartású intézmények esetében) a szakmai segítségét.

Sürgős teendő a magyar állam által nem Magyarországon fenntartott, illetve a támogatott külföldi magyar oktatóhelyi könyvtárak állományának felmérése, a nyilvántartás és a katalogizálás. Javasoljuk, hogy e munka elvégzésére a magyarországi könyvtártudományi tanszékeket kérjük fel, amelyek hallgatóik kötelező szakmai gyakorlatának keretében hatékonyan tudnának segíteni.⁸

A Nemzetközi Hungarológiai Központ és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság koordinálásával készüljön el egy „Hungarológiai alapkönyvtár”-jegyzék, amely a külföldi magyar könyvtárak minimálisan szükséges állományát jelezni. E könyvek beszerzése, és a helyszínre juttatása állami feladat. Javasoljuk az e jegyzékben szereplő könyvek Magyar Elektronikus Könyvtár állományába való elhelyezésének lehetővé tételét, mint a leggyorsabb és egységes beszerzési módot.

Javasoljuk valamennyi, a magyar állam által nem Magyarországon fenntartott, illetve a támogatott külföldi magyar oktatóhelyek könyvtára számára egy-egy modern számítógép beszerzését. A könyvtári állomány nyilvántartása, a szolgáltatások, illetve a magyar tájékoztató rendszerek elérése csak így válik lehetségessé. E gépek segítségével a közeli jövőben e könyvtárak hatékonyan tudnak bekapcsolódni az osztott katalogizálás folyamatába (főként annak előnyeit hasznosíthatják), illetve a hungaricumok gyűjtésébe.

⁷ Miután a kulturális miniszter létrehozta a Könyvtári Intézetet (OSZK KI), az ilyen operatív feladatokat ennek kellene ellátni. 6/2000. (III. 24.) NKÖM rendelet (Magyar Közlöny, 2000/26. szám, 1308. p.)

⁸ A technikai lehetőségek gyors bővülése segít e kérdésben, hiszen a külföldi magyar könyvtárak lehetnek a magyar könyvtári rendszer bármelyik nagyobb tagjának alkatlógusai. A másik fejlemény e téren az, hogy elkészült az olaszországi magyar tanszékek könyvtárainak jegyzéke, amelynek adatbázisba rendezése az OSZK-ban folyik.

Készüljenek a Nemzeti Könyvtár hungarika dokumentációért felelős szervezeti egységeinek irányításával olyan tájékoztató kiadványok, amelyek a külföldi magyar kulturális képviselők, illetve külföldi magyar képző helyek számára megkönnyítik az egyes szolgálati helyek környezetében lévő magyar könyvtárak megismerését. A kiadványok ismertetésük a központi hungarika dokumentáció internet hozzáférési lehetőségeit is.⁹ Kívánatos – az államigazgatási alapismeretekhez hasonlóan – az ilyen ismeretek számonkérése a szolgálatba helyezés előtt.¹⁰

A külföldi magyar könyvtárak állománygyarapításának munkáját Magyarországon össze kell hangolni. El kell készíteni az e munkával foglalkozó, illetve e területen aktív intézmények jegyzékét, és meg kell szervezni információcseréjüket. A Nemzetközi Hungarológiai Központ, a Nemzeti Könyvtár és a Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság könyvtámogatása mellett a nagyobb központi és az egyetemi könyvtárak nemzetközi cseréjének figyelemmel kísérése is kívánatos.

Fontos lenne, ha az illetékes tárcák a retrospektív könyvbeszerzés, illetve fontos hungaricumok megmentési munkáinak megkönnyítésére visszaállítanák azt az intervenciók alapját, amely ezt a célt szolgálta hosszú éveken át.

A külföldi magyar könyvtárak hatékony működése elképzelhetetlen a magyar tudományos eredményeket világnyelveken, illetve a szomszédos népek nyelvein bemutató kiadványok nélkül. A hiányzó művek megíratását, a már megírt művek fordítását javasló és koordináló testületekbe kívánatos lenne a külföldön oktatóként vagy könyvtárosként szolgálatot teljesítő szakemberek delegálása.

A könyvtári dokumentum fogalmát a legteljesebben kell értelmezni a külföldi magyar könyvtárak ellátásában is. Külön kiemelő a Magyar Rádió hangarchívuma, az egyes zenei, prózai, riport- stb. felvételek kiadásának szükségessége, illetve ezen kiadásoknak a magyar könyvtárakba való eljuttatása. A külföldön dolgozó kollégák – könyvtárosok és tanárok – a hungarika dokumentáció gyarapításánál is gondoljanak a hang- és képi anyag gyűjtésére is.¹¹

Fontos lenne, ha összhangban a Könyvtári Törvény előírásaival, a magyar állam által nem Magyarországon fenntartott könyvtárakban felsőfokú könyvtáros végzettséggel rendelkező könyvtáros látná el a könyvtárosi teendőket.

⁹ <http://www.oszk.hu/db/huni/index.html>

¹⁰ Erre kiváló lehetőség a nyári debreceni felkészülési időszak.

¹¹ E téren komoly előrelépések mutatkoznak. Egyik oldalról az OM és a Magyar Rádió készülő együttműködési megállapodása, másik oldalról a NKÖM tervezte Nemzeti Audiovizuális Archívum (NAVA).